СВЕСКА 3. — МАРТ — ГОД VII (1926)

ženski pokret.
Женски покрет.

Уредник, **ВЕРА ЈОВАНОВИЋ**

САДРЖАЈ:

65 **Ibsen kao propagator feminizma** . . . . . Alojzija Štebi
68 **Женске одлике у мушкој држави и мушке одлике у женској држави.** — М. и М. Вертинг . . . . . (Прев. Мил. Т. Петковићка).
77 **Права жена у савременом друштву.** — Б. Данжен . . . . . (Превела Брат. Николић)
81. **Остаци реакције** . . . . . А.
84. **Жена владарка** . . . . . Анђа Н. Христић
86. **Другарски састанци Женског Покрета.**
I. *Утицај домаћег васпитања и школе на тело и на душу детета и омладинца* . . . . . др. Г. Богић
II. *Г. Прибићевић о женском праву гласа* . . . . . В. Ј.
III. *Словенска Људска Странка о женском праву гласа* . . . . . В. Ј.
93. **Извештај са испита домаћичке школе у Белановици** . . . . . Јулијана Ј. Савић
97. † **Анђелија Л. Лазаревић** . . . . . О.
Белешке:
Изложба женских радова у Вршцу — Терезија Петровић. Домаћичке школе — В. Ј. Мајке и деца — П. М. Илић. Исправка.

ЦЕНА 5 ДИНАРА

У ЖЕНСКОМ КЛУБУ

ВУКА КАРАЏИЋА УЛ. БР. 18.

Може се добити врло
добра, домаћа храна
и то:

ручак 16 дин.
вечера 8 дин.

у абонману:
ручак 450 дин,
Вечера 240 д.

У ЖЕНСКОМ КЛУБУ

ВУКА КАРАЏИЋА УЛ. БР. 18.

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ

СВЕСКА 3. МАРТ ГОД. VII. (1926)

Ibzen kao propagator fenimizma.

Osnovna misao grandiozne Ibzenove tragedije „Cezar i Galilejac“ je „treće kraljevstvo“ u kome će biti spojeno hrišćansko požrtvovanje i jelinska lepota, i gde će samo čovečanstvo moći naći pravi mir. Ibzen je hteo, kao pravi apostol živeći u tome trećem kraljevstvu, da pomogne čovečanstvu da prebrodi sve prepreke na putu koji do njega dovode, sledujući pri tome Hamletovim rečima o zadatku umetnika da „kaže koje su prave crte čednosti, sramoti da da njen pravi oblik, stolećima otisak njihove prave slike.“ Taj zadatak dostižu sva Ibzenova dela, napisana posle „Cezara i Galilejca.“ — On u tim delima pokazuje bezobzirno, pravu istinu o čednosti i sramoti današnjeg društva, njegovu laž i nemoral, koji se pokazuju kao istina i moral. Da bi čovečanstvo dospelo do trećeg kraljevstva“ moraju se porušiti svi lažni bogovi.

Ideja vodilja Ibzenovih dela je borba između laži (dvojaki moral, tradicionalna i konvencionalna lukavstva) na kojoj je sagrađeno naše društvo, i istine koja se ismeva i gazi. I kada je on, kao već zreo čovek od 50 godina, uvideo da je lažan i položaj žene u društvu, nije tada pomišljao da ruši toga lažnog boga — „idealnu“ ženu, koja ćuti i trpi i zapostavlja samu sebe.

U početku lakom ironijom tretirani problem braka („Komedija Ljubavi“) postaje u svima poznijim delima Ibzenovim centralni problem s tendencijom da zavisan položaj žene u bračnom životu uništava u njoj čoveka. Na pitanje: da li je žena samo stvar, koja se uzima, ili je potpun čovek — što je takođe i jezgro feminističkog pokreta — odgovorio je Ibzen u smislu feminističkih zahteva. Zanimljivo je da su Ibzena na raspravljanje feminističkih pitanja navela dela norveške spisateljice Kamile Koletove (1813-1893.) koja su označavala revolucionalni preokret u nazorima o pravima žene, o ulozi žene u društvu i državi. Ibzen je to i sam priznao u svome pismu od 3. maja 1889. god. pisanog Koletovoj: „Ima već davno kako je razvoj Vašeg duhovnog života počeo uticati na ono što ja stvaram.“

U igri „Savez Omladine“, napisanoj 1868/69. god. izgovara Selma Bratsberg onu optužbu žene, koja čini u drami „Dom Lutke“ (Nora) tragičan zaplet. Selma Bratsberg napada pogrešno vaspitanje žene: „Kako sam bila željna kap Vaših briga! Ali, kad sam je atražila, bili ste me lakom šalom. Odbacili ste me kao lutku, igrali ste samnom kao što se s decom igra. A ja sam tako rado htela da veselo nosim velike terete, žudela sam za svim što vri, što uzdiže i uznosi. Sada sam dobra, sada kad je Erih izgubio sve!“ Posledice, za koje žena nije kriva, ima da snosi ipak ona!

U toj igri, koja ima tako zvani „dobar“ svršetak, — Selma uzima na sebe krst, koji je stesao njen muž! Ibzen nije došao do krajnjih konsekvenca, do kojih bi morala doći žena, koja neće da bude stvar, već hoće da bude čovek. Takođe i u igri, napisanoj posle „Cezara i Galilejca“: „Stubovi Društva“ (1877.) on nije još pokazao ženu, koja odlučno prekida s tradicionalnom sudbinom udate žene — biti stvar. U igri „Stubovi Društva“ koja ima takođe pomirljiv kraj, daje Ibzen dva izvanredno lepa tipa nove žene: žena (Dina Torp), koja teži za ekonomskom nezavisnošću, da bi takođe postala i moralno slobodna, i žena (Lona Hesel), koja strasno, fanatično voli istinu i bori se protiv konvencionalnog, društvenog morala. Dina Torp kaže: „Da, hoću da postanem Vaša. Ali pre toga moram raditi, moram sama postati nešto — kao i Vi. Ne želim da budem stvar, koja se prosto uzima.“ A Lona Hesel, taj bodri borac za istinu, na uzvik svoga zeta konzula Bernika — koji je smatrao ženu za podčinjeno biće sve dotle, dok nije doživeo moralnu propast ovoga društva, i koji kad je osetio uzvišenost pravoga morala, uzvikuje: „Vi ste stubovi društva,“ Lona Hesel odgovara: Ne, to je hroma mudrost! Duh istine i duh slobode — to su stubovi društva.“

Zahtev morala, da se žena mora pokoriti ponižavajućoj ulozi, u kojoj se nalazi u današnjem braku, osnovanom na trulim konvencionalnim dogmama, naznačen je već u komadu „Savez Omladine“, a u drami „Dom Lutke“ (1879.) poznatoj takođe pod imenom „Nora“, izveden je do zadnjih strašnih posledica. Tu pokazuje Ibzen kako se razvija žena od slabog stvorenja, sa kojom postupaju muškarci kao sa pticom u kavezu, do svesnog samostalnog čoveka, koji se bori sa ličnu odgovornost, koji brani svoje pravo čoveka iznad dužnosti supruge i matere. Nora falsifikuje na menici potpis svoga oca, iz jedne jedine želje da spase svoga muža. Kada je prevara otkrivena, otkriva se takođe i sav egoizam njenoga muža. U tome

momentu on misli samo na svoj položaj, ne uvida žrtvu svoje žene, koja je postupila po instinktu prirode, prirodna kao dete, neiskusna u pravnim propisima društva. Ali nije samo ta njena žrtva dočekala strašnu nagradu. Sve vreme svoga osmogodišnjeg braka, ona je imala tamnu, neodlučnu slutnju, da njen brak nije udružio dva ravnopravna bića, da nije izgrađen na srodnosti i harmoniji duša, ukratko da njen brak nije pravi brak. Ali u njenoj sumnji ipak je postojala vera, da će se, kada muž dozna za njenu žrtvu, dogoditi „čudo", koje će načiniti svetlim njen život sa mužem. „Čudo" se nije dogodilo — Nora napušta muža, sa kojim nije živela u duhovnoj zajednici.

Žrtva takozvane „dobre partije" je siže Ibzenove drame „Aveti" (1881). „Aveti je tragedija majke i žene. Helena Alving, koja je bila lepa devojka, ali bez miraza, nije se udala za čoveka koga je volela, već za čoveka, koga su joj svi preporučili kao „dobru partiju". I prva laž imala je za posledicu drugu i treću, a posledice života, sagrađenog na laži, poznaje Helena Alving i suviše kasno, tek kad se završava njena tragedija kao žene i matere. Kada stoji kao prava mater doloroza, sva očajna pored svoga poludelog sina Osvalda, ona uviđa sve svoje greške: sa lažju je stupila u brak, u laži da mu je otac idealan vaspitala je svoga sina, sa lažju o plemenitosti svoga muža varala je svet, da ne bi video trošnost njenoga bračnog života. Sunce se javlja i obasjava uništenu laž: Alvingov Azil, sagrađen za uspomenu na „plemenitost" njenoga muža, uništava se u plamenu, sin odgajen u laži — poludeo je. Sunce, koje se javlja nad ruševinama lažnog života Helene Alving je simvol: da delo laži mora biti uništeno, a posle će svetli zraci sunca obasjati svet istine.

Jednog među najlepšim tipovima nove žene, dao je Ibzen u Petri, u igri „Neprijatelj Čovečanstva" (1882). Petra je prototip žene, koja je bila Ibzenu ideal. Unutrašnje slobodna, bavi se svima velikim pitanjima, ima svoje mišljenje i moralnu hrabrost da svakome i svuda to svoje mišljenje kaže. Ona ne čeka na muža, koji bi preduzeo da se o njoj stara i bio prestavnik njenoga ubeđenja, ona ima svoj poziv, koji vrši veselo i odano. Mrzi lukavstvo i laž, i prekida sa Hovstadom, čim sazna za njegove niske motive. Žena s tradicionalnim moralom smatrala bi se sretnom kada bi kogod radi nje postao branioc njenoga oca. Petra smatra Hovstadovu ponudu za podlost. Svetla i čista, odlučna i konsekventna, bez kompromisa, a uvek puna nježne ljubavi to je Petra, žena čije oči

nisu uprte samo u kuhinjske lonce, žena, koja smatra da je jedno naučno otkriće važnije i interesantnije od najnovijeg modnog žurnala.

Najmarkantnije se ogleda Ibzenovo mišljenje o braku u komadu „Gospođa s mora". Elida se udala za udovca Vangela, jer je sledovala stečenim konvencionalnim pojmovima. Ali kod nje polako nastupa evolucija u mišljenju: „Ne bi smela prodati samu sebe! Radije najniži rad, radije najsiromašniji život — ali u slobodi, po ličnom izboru!" Svoju slobodu ona vidi u mornaru, koga je volela pre više godina. Ona je vuče neodoljivom silom, i Elida misli da mora za njom. Ali, kao što se razbije teška magla pred sunčanim zracima, tako se raspršti i njena žudnja, kada joj Vangel daje potpunu slobodu odlučivanja i odgovornosti. Elida ostaje kod muža. Sloboda, uslov pravoga života u braku, za Ibzena je sreća u braku.

Ibzen je branio snažno prava žene, jer je bio uveren, da će se „treće kraljevstvo", čiji je on prorok, ostvariti samo tada, kada se priznaju prava ženi. Dokle god je žena zavisna, dokle god je rob jačih, koji se opiru da održe uzurpirano pravo, dotle se neće ostvariti novo društvo, koje će biti sagrađeno na „duhu slobode i duhu istine".

Alojzija Štebi.

Женске одлике у мушкој држави и мушке одлике у женској држави.

3. Разлике у сексуалном моралу код мушке и женске владе на основу физиолошких разлика полова.

(Наставак)

Двојни морал је нераздвојни пратилац једнополне владе. Он утиче у мушкој држави тачно са истим тенденцијама као под женском владом. Стално владајући пол има сексуалне слободе и права, док потчињени пол подлеже сексуалним ограничењима. *И ако ова тенденца ка двојном моралу показује потпуну сагласност у мушкој и женској држави, ипак су неке последице овог двојног морала различне у мушкој и женској влади. Ове разлике показују се управо ту где су у питању физиолошке разлике као узрок, те с тога онемогућавају*, сагласност у пркос психолошкој једнакости.

Једна од ових разлика била је већ поменута, *то је положај ванбрачног детета.* Мушка влада иде далеко у запо-

стављању ванбрачног детета, она иде до презирања. Ово презирање погађа и мајку, чак изгледа да је првобитно за њу и важило. Ово презирање незаконите матере је последица двојног морала у мушкој држави. Овде је жени наметнута сексуална чистота и верност као женска дужност. Незаконито материнство значи у мушкој држави непоштовање и преступ ове женске дужности. С тога мушка држава кажњава тешко, према својим нормама, ово противљење. У *женској држави* је жена напротив слободна, али је човек везан и ограничен. Код ванбрачне деце пак је, физиолошки узето, материнство само јавно, али не и очинство. С тога се не може овде ни јавити презирање незаконитог оца из узрока што оца и не знамо. Али незаконита мати не може доживети у женској држави никакво презирање, пошто је она само искоришћавала сексуалне слободе које су јој признаване као преимућство владајућег пола. И пошто незаконита мати не губи ништа од угледа и незаконито дете се изравњава потпуно са законитим.

Ову равноправност незаконитог детета налазимо у свима женским државама. У Египту је то изрично доказано, а из Спарте имамо сведочанства да је незаконито материнство важило као част жене. Тимеа, жена краља Агиса, родила је Алкибијаду сина, „због чега се није стидела, него је била горда. Исто је тако било код Шелидоне која је „са лепим младићем Алкотатем“ живела јавно ванбрачним животом. Шелидони су завидели на њеном љубазнику, а Спартанци су желели да има доста деце од таквог човека.

Овде се сасвим јасно показује да различан положај незаконитог детета и његове матере не почива на различном јформирању родитељских осећања код човека и жене, него е то израз физиолошких различних полних организација. Порекло детета може да се утврди без примедбе код мате, е, али не код оца. С тога се незаконито очинство и материнство искористило једнострано на рачун материнског морала. Женска држава је занемарила неправедност незаконитог оца извесно с тога, што није дата физиолошка могућност за то.

Слично при уништавању зачетка. У мушкој држави то важи у толико више као злочин, у колико је апсолутнија мушка влада. И овде лежи, по свем изгледу, корен овог схватања о једностраним и строгим нормама моралности за

женски пол, а те норме су дошле утицајем двојног морала. Уништавањем животног зачетка отклањају се сведоци непоштовања ових норми и ови остају скривени у тами То нарочито врећа владајући, мушки пол, те се побацивање најстрожије кажњава од мушке владе. (Наравно и овде је имало у сва времена људи и жена који су мислили да се морају борити противу уништавања зачетка из идеалних побуда). При женској влади игра обрнуто главну улогу моралност људи. Али прекорачивање норми постављених за човека није очевидно код њега, него код жене. Жена је у женској држави сексуално слободна, дакле, може чинити шта хоће. Ако она не налази да је материнство добро, може да уништи животну клицу, и у том је неће спречити никакав закон. За време женске владе биће јој ово уништавање увек слободно, јер оно спада у физиолошку слободу жене. Разлика у сватању код овог питања почива на околности што овде изостаје физиолошка паралела за човека, пошто он не може да доноси децу на свет.

Из једне женске државе имамо поуздане доказе о томе да је побацивање било потпуно слободно. То су Камчадали. О овој слободи говори Мајнер са великим гнушањем, што је разумљиво, пошто је филозоф припадао епоси апсолутне мушке владе. У овом је времену, као што видимо гнушање било особито развијено.

Данас видимо са опадањем мушке самовладе и са напредним утицајем жене да се најјаче распламтела борба за равноправност ванбрачног детета и за право уништавања животног зачетка. Слободна жена неће да буде ограничена ни у праву на своје тело. Има људи који ово право самораспологања својим телом признају као право слободне жене, и других, који се њему противе. А тако исто има и жена, код којих је јача, жеља за слободом, него код других. С тога и развијање у разним државама узима различан ток. Овде оно иде спорије тамо брже. Али, изгледа да је једно поуздано. Слобода уништавања животног зачетка је последица напреднијег утицаја жене, с тога и не изгледа да ће се оно реализовати са владом жене, него ће се остварити тек са равноправношћу полова. Јер у свима земљама, где се поправља положај жене, ублажавају се казнени закони у погледу уништа-

вања зачетка, или се они сасвим укидају као што је скоро био случај у Базелском Кантону.

Они људи и жене који се боре да одрже казну у погледу уништавања плода, јер се боје штетности, превиђају при том, да ће слободна жена чинити мање злоупотребе у праву располагања својим телом, него она која је као потчињена израсла у мушкој држави.

Сад долазимо у сексуалном моралу мушке и женске државе на трећу разлику која је основана на различности физиолошких организација. Двојни морал је и овде излазна тачка.

Двојни морал са својом сексуалном невезаношћу владајућег и везаношћу потчињеног пола на другој страни, вод са нужношћу у проституцију. *По закону обрнутости морала би се развити у мушкој држави* женска, а у женској држави мушка проституција. Врло је значајно што тенденца за ово обрнутье није јасно нађена као призната, него иде тачно до границе физиолошки могућног.

Мушка држава носи стално као терет женску проституцију. Она је тако немоћна према овом злу да је своју немоћ више пута признала тиме што мисли да се проституција не може искоренити. *Ово признање је само делимично тачно, наиме у колико се односи на мушку државу. У женској се држави* она може да искорени тако да се у опште не појави, што није случај чак код културних народа.

Има података да проституције није било не само код Египћана, него и код Спартанаца насупрот тадашњим мушкодржавним, културним народима. У Египту је било блудништво непознато. И Плутарх каже да поседници тих блудних радњи нису долазили у Спарту, пошто овде нису могли обављати никакве послове. Према доказима није било проституције ни код Арабљана за женске владе.

Али осуство проституције није била својственост женске владе, већ се налази у времену равноправности полова. Примери су за то стара Германија и данашња држава Вуминг, у којој нити је имало, нити има проституције. И северни народи са својом равноправношћу жене показују велике успехе на овој области. На ову фазу равноправности вратићемо се опет доцније.

Осуство женске проституције у женској држави значи

да је и у овој тачки од утицаја закон обрнутости једнополне владе. Обрнути двојни морал женске државе онемогућава *појаву* женске проституције. Већ Аристофан каже да жене желе да уклоне све хетере, да би оне саме могле уживати младићске сласти. *Женска влада и женска проституција* су супротности које се искључују. С тога је осуство женске проституције под владом жене *по себи разумљиво што би се морало очекивати по закону обрнутости.* И тиме се доказује, а из овог узрока, не различност мужа и жене, него њихова психичка једнакост.

Али ова једнакост захтева сад по закону обрнутости: мушку проституцију у женској држави као супротност женској проституцији у мушкој држави. Двојни морал, који под мушком владом води женској проституцији морао би водити са својом обрнутом тенденцом под женском владом мушкој проституцији. *Склоности за ову мушку проституцију јављају се очевидно под женском владом.* Н. пр. Страбо прича да су Лићанке (код којих су жене владале) бирале љубавнике по својој вољи и да су их издашно награђивале из свога (иметка) имања. Оне су такође биле „врло милостиве“ те су указивале гостопримство својим љубазницима. Забележено је саопштење писца мушке државе који није знао карактер проституције потпуно, јер је мушка проституција била под владом жена. Али се упркос томе показао јасно њен карактер. Жена тражи себи љубазника и плаћа му за његове љубавне услуге у новцу или каквом службом (чином). Ако студирамо велику историју проституције Ивана Блоха, видећемо да хетеро-сексуална мушка проституција није никад имала такав обим као женска проституција. У поређењу са овом, она је тако рећи незнатна. Склоности се увек распознају, само остају увек на почецима.

Овде лежи, дакле, стварна разлика између државе жена и људи. Била би велика заблуда ако би се ова разлика хтела свести на психичку различност жене, — или би се хтела објаснити већом урођеном моралношћу човека или жене, — или пак већом способношћу да се дају закони. Разлика има само физиолошке узроке *Мушка проституција у женској држави не развија се само зато до димензија женске проституције у мушкој држави, јер је ово физиолошки немогућно. Човек по својој полној природи није дорастао про-*

што физиолошки захтевима проституције. Полна делатност човека је сасвим незнатна у поређењу са женом, јер жена, по Френклу, располаже физиолошки неограниченом активном способношћу. Једна проститутка може сама да обави посао у току дана, или ноћи са великим бројем људи. Она може да прими то ико посетилаца колико дођу, а при том да се не плаши да ће јој ослабити ни телесна ни полна природа. Човечија снага, напротив не достиже ни у годинама највеће потенце да дневно задовољи једну жену. Занат једног проституисаног човека чак у односу према женској проститутки са мањим активним способностима изазвао у најкраћем времену телесни и сексуални крах.

Разлика између обима женске проституције у мушкој држави и мушке проституције у женској држави има, дакле, свој физиолошки корен у разлици акционих способности човека и жене. Колика је велика ова разлика у акционој способности, толика је разлика у обиму мушке и женске проституције. Осуство проституције у женској држави и при равноправности полова значи знатну превагу у здрављу према мушкој држави, што ће се расправљати доцније.

4.) Сексуални морал у фази равноправности полова.

Кад се моћи полова налазе у равнотежи, онда је сексуалан морал означен потпуном једнакошћу сексуалних права и дужности код ода пола. Двојни морал уступа место једном коме су оба пола на исти начин подвргнута. *Сексуална једнакост може се сад у двојном правцу извршити,* Свакој фази равноправности полова предходи једнополна влада. Прелази од једне фазе другој не врше се од један пут, него сасвим *лагано и поступно.* Једна фаза се развија из друге. При прелазу од једне самовладе ка равноправности полова, како се врши то данас јављају се два различна правца у реформи сексуалног живота, а при строгом посматрању времених струја. Тачка која се истиче, и о којој је реч у овим прелазним борбама, јесте укидање сексуалних преимућстава човека. Овом циљу води двојни пут, *или ће се жени признати исте сексуалне слободе као човеку, или ће се строге моралне норме које важе за женски пол применити и на мушки.*

Оба се правца данас јасно јављају. Али је при том знатна околност што први правац има како изгледа, више женских

а други више мушких приврженика. Жена захтева пре свега једнаку правду за свој пол у обиму сексуалне слободе. Ово становиште жене разјашњава се појавама из мушке владе. Потчињени пол ће увек имати тежњу да се изједначи са владајућим, *не обрнуто* да *своје* норме примени на владајући пол.

Теже је, изгледа, сазнати узрок због кога ће човек радије пренети уске границе женске моралности и на свој пол, него ли признати женама своје сексуалне слободе. Ако нам то будућност покаже као истинито, онда бар морамо из тога извући закључак да је човеку од мање вредности сексуална слобода свога пола него ограничење жене. Дали у овом случају игра улогу неизвесност очинства, не треба овде да се одлучује.

На овој основи јавља се и признање да је моногамија под једнополном владом увек само привидна, али никад стварна, *јер се стално руши двоїним моралом који је нераздвојно везан са једнополном владом.* Шопенхауер каже: „О полигамији не треба се препирати, него је узети као стварну чињеницу, али је треба само уредити. Па где у ствари има моногамиста? Ми сви живимо, неко време или највише у полигамији.“ Шопенхауер има право за сваку фазу једнополне владе. Ова има увек са својом тенденцом ка двојном моралу за последицу полигамију. Али је Шопенхауер у заблуди кад држи моногамију у опште за немогућност. *Она је само под једнополном владом немогућност. Напротив у фази равноправности полова дата јој је подлога за стварно, истинско развијање отклањањем тенденције ка двојном моралу. Прави и последњи предуслов стварне моногамије, равноправности полова, — није до данас познат.*

Било је мишљења да је моногамија продукт префињеног живота на вишем ступњу културе. Тако исто било је мишљења да је моногами брак створен под утицајем — велике очинске силе. (Морган, Енгелс, и т. д.) Све ове силе нису у стању да створе стварну моногамију. Једини фактор, који је то у стању јесте равнотежа моћи међу половима Овај је фактор нужан за моногами морал, али не изгледа да је довољан, јер има, како изгледа, и полигами морал при једнакости полова, што ћемо доцније видети.

Равноправност је за моногами морал од тако основног

значаја, да порекло истога, вероватно треба да тражимо ту. Народи, код којих је формирана идеја о моногамији, развијали су се без сумње са равн правности полова. Моногами принцип је заостатак ове фазе. Ми ћемо доцније видети да само фаза равноправности полова ствара економски предуслове који су неопходни за моногамију. Строго спровођење моногамије захтева двоје: чистоту оба пола пре брака и њихову верност у браку. Ово двоје се може наћи само у времену равноправности полова. Код Крека, по Вајцу, добијали су људи и жене поглаварска достојанства. Оба су пола владала. Овај је народ имао врло строгу моногамију. Ко би себи допустио најмању слободу у браку, био је на исти начин сурово кажњен. Код Сингалеза није било допуштено ни многомуштво ни многоженство за време равноправности полова, која је била, по Фриденталу прилично савршена. Имало је две врсте брака: или жена узме себи мужа, или она иде у његову кућу. Ми видимо овде да су за време једнакости полова признати и мушко-државни и женско-државни обичаји. У Египту изгледа исто тако да је моногамија строжије спровођена. То је био такође случај и у Старој Германији. За време равноправности владао је строго — моногами морал. Захтевана је од оба пола чистота пре брака и верност у браку. Имамо доказа још од Бонифација, који каже о Саксонцима да су заводници и заводнице на исти начин кажњавани смрћу. Истом суровошћу искупљивали су човек и жена браколомство. Код Вавилоњана била је равноправност за време Кира и Камбиза У ово време, по Колеру владала је строга моногамија. За време равноправности код Јевреја познати су неки закони о сексуалном моралу, који узимају оба пола равноправно. Тако каже Мојсије: „Нема жртава међу синовима Израиљевим, нити има жртава међу његовим кћерима.“ Затим је сваки, који је нађен у односима са женом обавезан да се венча са њом. У прелазно доба, у равноправности ка мушкој влади, изгледа да је постојала наредба да се сваки човек казни са 40 батина, ако би становао код блуднице. Значајно за сугестивни утицај једнополне владе на схватања,других фаза владавине, што је Рајценштајн, који је заступао моногамију оба пола, извукао закључак, да је девичанство у ово време учињено идеалом неудате женске. Високо поштовање девичанства створено је као најјачи бедем противу ванбрачних

односа. О чистоти човека не помиње Рајценштаји ни једне речи, ма да се о њој говори са истим интензитетом. Он примењује на фазу равноправности меру мушке владе, којој је припадао сам. С тога он види и ту, где се јавља несумњиво моногами морал равноправности, само уобичајени двојни морал мушке владе са једностраним поштовањем женске чистоте

При прелазу ка простом моралу равноправности може победити само други правац двојног морала једнополне владе наиме, *полигами принцип. Једновремено постоји мномуштво и многоженство.* Са открићем неких примитивних народа нађен је овај сексуални морал равноправности савршено спроведен, тако код дивљака у Венецуели, на Сендвичким Острвима и т. д. Имамо података код Вестермарка да су многи примитивни народи давали пуну слободу пре брака и мушком и женском полу. Страбо прича о Медејцима да је сваки човек имао пет жена а свака жена пет мужева. Ми ћемо се још вратити на судбину овога места Страбова, коју је оно преживело од неколико мушко — државних пристрасних преводилаца.

Полигами принцип може се јавити са моногамим, кад оба пола имају пуну сексуалну слободу пре брака, а у браку су обавезни да чувају брачну верност, дакле, да се држе моногамије.

Како изгледа, моногами принцип има више изгледа на победу у фази једнакости полова, него полигамијски, или мешовити, полигамиско моногамијски принцип. То долази отуда, што је, вероватно, моногама диспозиција у човеку јаче формирана него полигама. За човека смо ми овај доказ раније наводили. Осем тога, вероватно је, да са моногамом диспозицијом иде паралелно степен интелектуалног развића; ми ћемо се доцније вратити на овај однос. С тога се данас надамо да су изгледи на победу моногамог принципа већи у будућем времену равноправности, него изгледи полигамије. У овом погледу, са практичног гледишта, не може још ништа да се пресуди, јер ми данас стојимо у прелазном времену, у коме се води борба принципа међусобом. С једне стране распламтела се борба између старог двојног морала једнополне владе и јединственог морала нове равноправности; с друге стране бори се моногами са полигамим принципом да би победио нови јединствени морал полова.

Превела:
Милева Т. Петковићка,
проф. у пензији

Др. Матија Вертинг
Др. Матилда Вертинг.

Права жена у савременом друштву.

Вечити неспоразум.

Зар не значи избегавати истину одржавајући неспоразум због кога жена постаје ропкиња. Зашто не слушати оне, које желе да га напусте? Зашто се бунити пре но што се одмери аргумент, који показује оно што постаје све лакше, да се зна? Социјални организам, понавља се толико пута, не ради онако како би сви желели. Одакле долази та празнина? Који је мотив, који изазива све оне који оплакују ту празнину да одбију да је попуне?

Како то може бити — и ако се одавно дигла ларма, да се не нађе нико, ко би излечио једно стање ствари, о коме свако размишља? Можда би било лакше на ова разна питања дати општи одговор. Рђаво функционисање органа долази увек услед неког поремећаја у норми тј. у рационалном стању. Дакле ако организам друштвени има ману, то значи да не функционише нормално. Он се састоји из два елемента човека, жене Сваки од ових полова је од пре много векова у границама, које му одређују обичај, предрасуда, догме рђаво тумачене и сувише ситничарски схваћене. Последица тога је за све једна различна душа често противна, а некипут непријатељска. Из тог неспоразума произашле су препреке, које су се противиле прогресу. Дух, који се не обнавља је онај, који не знајући да позајми споља различне елементе, живи у себи и полако нестаје. Еманципација жене од пре кратког времена ослабила је камење, које се многобројно уздизало и скупљало око заробљеница сувише деспотске организације. Прогрес је учинио широке пукотине у овој тврђави, у којој их је навика задржала, а кроз пукотине које су створене увукло се резоновање и осећање истине. Бојажљиво примљени испочетка од заробљеница, чији се велики број бојао замке слободе, они су брзо проширили пролаз, а за њима су ушли жеља за правдом и тражење бољег стања. Пред новим хоризонтом, који јој је пружао широко поље мисли, жена је нашла савест и смисао свега. Она је увидела, да ако тражи своје ослобођење то значи задобити право, да врши своју дужност. Њено ново схватање живота, показало јој је ништавност забрана, које су је учиниле готово увек бескорисном, изван свих виших покушаја и преданом готово

једино бригама другостепеним Људи узвикују говорећи, да је једна од ових преокупација најплеменитија мисија од свих, а то је мисија васпитачице. Али се заборавља додати, да је од пре неког времена и за неке привилеговане, та дужност, постала лажна обмана. Васпитачица! Па како би она то могла бити, навикнута, као што је била и као што је врло често још, да само мисли преко других? Васпитачица, та жена, коју предрасуда која има снагу закона принуђава, да само према деци прими другу улогу у вођењу заједничког живота.

Васпитачица та душа коју упорно објављују као слабу, која се прво помоћу родитеља затим помоћу мужа одржава у незнању јаких мисли и задобивању јаких идеја, које треба, да имају душе њихових синова! Како би ови последњи могли осетити за њу други осећај до љубави врло нежне и врло штићене, која се даје бићу драгом, чија се слабост увиђа и објашњава И тако због тог неспоразума полова један дечко од 18 г имa право да верује, да боље познаје живот од мајке, која је васпитана по обичном схватању тј. посвећена у свакидашње бриге или фриволности, које јој је човек дао као прави домен. Како, да се одмере савети жене тако љубљене, кад је реч о великом питању будућности сина, који је услед различног васпитања обавештен о многим стварима, које она не зна или које само осредње сазнаје. Да ли се она стварно може китити титулом васпитачице, та жена, која нема права да се жали пред законом за увреду од оца, нити, да га позива на суд, ако нема овлашћења од њега. Да би ишла даље, макако да су озбиљни њени разлози, она мора да добије овлашћење од суда. Да ли они престављају скуп корака интимних, комедија, свађа и чему то води? И треба ли се чудити видећи много супруга декуражираних услед ових тешкоћа, готово несношљивих, како дају рђав пример на њиховом огњишту под видом рђавог понашања оца. Да ли могу бити успешне васпитачице ове жене, које у сваком покушају за побољшањем или чувањем виде, како се уздиже пред њима неспоразум полова, под видом закона чију оне преклињу заштиту. Да ли имају слободе, да постану истинске васпитачице ове мајке које су по закону принуђене да се ћутке пењу на Голготу социјалне инфериорности и које непризнавање њиховог ауторитета осуђује на немоћ И то ће бити док постоји неспоразум полова. Он се растура полако под утицајем

еманципаторске навале, а права жена тежи сваког дана, да је повећа. Али она је окружена са толико препрека, удара се о толико брана, у толико више несавладљивих, у колико оне ограничавају улогу, која јој је одређена законом. Она се креће под очигледном заштитом, да јој је некипут немогуће, да постане истинска васпитачица. Ми не говоримо овде о хармоничној заједници, где дужност заједничка постаје извор дубоких радости, које су одређене, да скују чврсте и лаке везе у исто доба. Мора се признати, да је то стање ствари срећан изузетак а не просто правило

Што се нарочито прима и што изгледа рационално површним мислиоцима, а што је апсолутно опасно за добру равнотежу организације, то је што људи воле, да славе под именом изврсног скупа везу снаге и слабости. И због те заблуде долази социјално зло. У место да се диве, као што раде духови застарели, лепоти компезаторске системе, природније би било, да оплакују недостатак равнотеже чинећи од два природна сарадника господара и штићеницу. Много се жели, да се код једне нађе више стабилности духа, која се добива улажењем у домен искуства мање ограниченог. У исто доба могло би се наћи у свом другу биће које заслужује стварно ту титулу. Онај је прави друг који иде кроз живот поред оне, коју је изабрао са поузданошћу, да је тај избор извршен реципрочно, а не да базира на интересу, амбицији или што је горе на равнодушном потчињењу; онај, који види у пењању живота, подизање ка срећи учињеној узајамном нежношћу и променом оданости осветљеном вољом за бољим. Али и ту ми лутамо због приговора који изговарају тако радо фриволни људи: воља среће? Говоре они, сваки је има а нико не улази у живот у двоје са противним убеђењем. Па ипак је потребно признати, да је за већину ово убеђење платонско. Они су расположени, да приме срећу, али се чувају добро, да је ојачају. Многи међу њима рђаво је дефинишу. Неки је траже тамо, где не постоји. У том броју треба рачунати жене, које још нису у норми, оне које неживе по новој методи, оне које су остале у идеји за господара заштитника, а не за нежног сарадника. Оне, које гледају нарочито на фриволност материјалну напуштајући духовне спекулације. С друге стране, али увек међу неразумљивим јављају се људи, који удружујући њихов живот са животом супруге

коју сматрају као неспособну, да их схвати. Они траже у њој само љубав лишену дубоког корена. Они се брину нарочито за егоистичну организацију живота која је законски деспотска. Сва ова бића су у толико елементи одређени да овековече неспоразум чије протезање је био првобитни узрок социјалне несреће, која се констатује толиким испитивањем. Треба размишљати о принципу апсолутног испитавања за побољшањем. Само се тим може постићи равнотежа ствари. Побољшањем женског менталитета студијама солиднијим, јачом бригом исто као и повећањем физичке активности помоћу спорта и навике за животом мање домаћим учиниће се кораци ка заједници у којој треба да владају споразумно оба сарадника. Они су створени да се допуне, сами обичаји чине их антагонистима, сама навика одржава стање ствари, саме предрасуде овековечују неспоразум. Говори се врло често да услед различног организма људи и жене су позвани у свету за разне мисије. Различне можда, али не супротне. Да ли је апсолутно потребно припадати другом полу, па имати супротне аспирације? Зар се не виде сваког дана фриволни људи по наклоности, и жене чија племенитост душе тражи само употребу? Зар се не присуствује често призору мушког нереда, који поправља издржљивост жене? Још је примећено, да се жене, које живе од активног живота приближују често животу, кога траже обично људи, који знају, да се управљају лакше, но њихове сестре посвећене искључиво породичним бригама. Има један познат факт, жена подноси стрпљивије по човек физички бол. Она подноси лакше лака нерасположења и савлађује физички бол. Да ли треба приписати ову особеност мрачном атавизму, који потсећа на потребу удаљених предака, да презиру неугодност везану за њихов пол, да живе истим животом као и преисториски човек и да га прате у његовим експедицијама и многим сеобама? Изван сумње је, да су човек и жена по природи створени не само да се допуњују, већ да се узајамно замењују. То некад тражи заповеднички друштвени организам. Виде се људи поред младе деце или њихове браће и сестара у место мајке, која им је прерано одузета. Виде се жене на месту старешине породице, оног, који је по закону био овлашћени господар, оног коме је дата за вођу и чији је нестанак учинио од ње социјалну вредност. Види се често

како замењује човека неспособног или спреченог. Зашто демантовати истину утврђујући апсолутан неспоразум? Зашто одредити сваком од ових полова границе, које их околности саме принуђавају да прекораче оно што их чека с друге стране бране, изнад, које се покушава, да их спрече, да се уздигну? Узалуд се то чини, праве жене прескочиће те препоне и вратиће се, да спишу њиним сестрама лепоте, које их чекају после ослобођења.

Оно што се највише жели, поуздано је хармонија, која ће се створити, када неспоразум, који дели полове, нестане, а буду се признала заједничка права, реципрочне дужности и напори, у место да се троше у подели или противречности антагонизма, оне ће доћи да уреде нешто лепо, да створе равнотежу обновитеља.

Превела: **Братислава Николић**, проф. **Б. Данжен.**

Остаци реакције.

Г-ђа Руфус Гибе, позната противница феминизма, недавно је изјавила пред дописником „Ивнинг Стара“ да су жене промашиле у политици, да су чак опасност за политички живот и да XIX амандман (закон о женском праву гласа) треба укинути. Она је незадовољна извесним појавама код нових генерација и мисли да би ограничењем жениних политичких права кућа, односно породица, добила, скромнији и конструктивнији изглед. Такође њој се чини да је до сада жена мало учинила својом појавом у политици и да се број жена на значајним положајима не примећује. Докле дубоко засеца њена критика најбоље се испољава у тврђењу да је појава жене у политици „опасност по политички живот.“

На ове приговоре, у виду интервјуа, одговорила је г-ђа Мабел Вилбрант, помоћник министра правде. Она тврди да су жене показале интензивно учешће у политици и то поглавито у комуналној, а мање у финансијској. Под утицајем жена побољшана је хигијена и народно здравље, васпитање и заштита деце, услови за становање; смањени су узроци беде и унет патриотизам у домове. Другим речима, створени су или побољшани елементи који најконструктивније утич уна суштину породице и друштва. Потпун успех у нај-

ширем значењу речи није постигнут, али где су га људи показали? Само неке западне државе уније имале су од раније женско право гласа и жене су тамо дошле сопственим напором до већих политичких резултата, а многе су се показале способније од људи у више случајева. Овим не мислим рећи да је код жена јаче урођена способност. али њен већи успех последица је јасиијег гледања на политику него код човека. Марљиво посматрање и испитивање омогућава жени да испољи већу способност над просечним типом човека „политичара". Поред овога жена се показала погоднија за вођење комуналних потреба, јер их посматра сигурним методама, које су тако блиске женином срцу.

На питање да ли су жене моралније у политици од људи тешко је одговорити генералишући, јер данас још нема довољно жена на стратешко политичким положајима. Ми сматрамо за неморално трговање гласовима од стране политичких вођа на челу политичких јединица као што су град и област. Жене још нису постале такве вође. Нарочито ружни злочини чине се од вођа-буцаклија. Овакве се међу женама нису појавиле. Али, отворено говорећи, ја не очекујем да ће жене морално реформисати политички свет.

У политику улази, и у њој се види, тип жене феминисте. Оне се могу упоредити са „трупом за пробој." Пробојне трупе не добијају битку, али стварају пролом за напредовање. Ипак за то што су феминискиње створиле пробој и прво напредовање, то не значи да ће агресивни тип жене остати једини представник жена у политици. За мене је признавање женине слабости тежња за изражавање мушкости. Жена једино ослањајући се на своје сопствене особине и будући оно што је, може потпуно успети. Никад се мајмунисањем не треба правити човеком.

До скора без ичега, данас жене у Сјед. Државама имају три члана доњег дома, помоћника министра правде, два гувернера, једног судију касације, 150 чланова законодавних одбора разних држава уније, још више судија нижих судова. Такође неке су утицајни чланови месних партиских организација. На питање да ли су ове жене изабране на основу личних способности или каквих других разлога, одговор је да су и лична способност и популарност и симпатије, као и други есенцијални разлози играли подједнаку улогу. Сви су ови

разлози подједнако потребни не само жени, већ и човеку, ако желе да буду изабрани. Према томе неозбиљно је приговарање ове врсте женама, кад се оно исто толико може приговорити људима. Зар нема много младих изборних чиновника само зато што су синови својих очева или што су им дедови уживали симпатије грађанства. Може се рећи да они пролазе кроз исте менталне и осећајне реакције као и скоро изабране жене гувернери. (Г-ђа Рос изабрана је као гувернер на место свог мужа, пошто је он на тој дужности умро; а г-ђа Фергусон изабрана је за гувернера кад је њен муж већином одбора смењен са тог положаја.) Али није главно да ли су симпатије и популарност довеле жене на гувернерски положај, већ да ли оне добро отправљају своју дужност. Међутим непобитна је истина да све жене потпуно врше своју дужност на свима положајима. Ово је најбољи одговор и доказ свима скептицима.

На покренуто питање да ли се треба борити да на места која су држале жене, треба поново да дођу жене, г-ђа Вилбрандт одговара негативно. Као год што жене на речене положаје нису дошле само зато што су жене, тако исто дотичне положаје не треба везивати за полне разлике, већ за способности кандидата. Ово тим пре што појава жене у политици има за циљ, не потенцирање полних супротности, већ бољу администрацију, општи прогрес и нарочито социјалну правду. Треба јасно разумети, да и ако би се десило да неки садашњи женски функционери буду побеђени идућих избора, то неће бити због полне разлике већ због других узрока, који у осталом подједнако играју улогу и у борби између самих људи. Главно је да су досадашње пробе са избором жена само појачале поверење у њину вредност и агилност.

Жеље неких незнатних група за укидањем закона о активном и пасивном учествовању жене у политици остаће празна прижељкивања. Жена је ушла у политику да у њој остане, а речена прижељкивања су само остаци још недотуцаних предрасуда и издишуће реакције. А.

Жена владарка.

Поводом скорашње посете Лондону Њ. Височанства Бегум- Султаније Бопала, државе у Индији, која је заинтересовала поред енглеске и нашу јавност, Mrs. Mabel Spicer Gill, -Американка, вративши се из Индије где је у друштву своје пријатељице провела извесно време у циљу упознавања индијских владара, описала је у New York Times Magazine, од 6. децембра пр. год. своје бављење и у држави Бопалу.

Оне су тамо стигле месеца новембра прошле године. Одмах по доласку упутиле су се у двор — импозантну палату, у чаробној вароши на обали једног лепог језера, где их је дочекао лични секретар Њ. В. Бегуме Бопалске. Он их је врло љубазно примио и потом отпратио до тако зване државне гостинске куће, где је већ био одређен стан за њих. У тој кући владао је примеран ред и беспрекорна чистоћа. Американке тврде да нигде у Индији нису имале тако угодну постељу са тако угодним и луксузним постељним рубљем и да нигде на путу нису приметиле тако лепо и елегантно посуђе; доцније су дознале да се Бегум, поред осталих државних послова, лично стара и о тој гостинској кући.

Американке су се такође дивиле уређењу и чистоти целе вароши, која је по свом изгледу јасно сведочила да њом управља једна жена и да се она стара о свему и свачему.

Интересантно је напоменути, да од 1844. год. Бопалом владају жене; те године умро је владајући принц Новаб Џахамџир Мохамед, по његовој смрти дошла је на престо његова удовица Сикандар Бегум, њу је наследила њена кћи Шах Џахан Бегум која је владала své до 1900. год. када је садашња Бегум — једина мухамеданска владарка у целом свету — ступила на престо.

Американке су биле и у аудиенцији код Њ. В. Бегуме која их је врло љубазно примила, седећи иза једне решетке, пошто су се налазиле у друштву једног господина, и са њима тако подуже разговарала. Она тако редовно прима своје чиновнике и с њима конферише интересујући се видно за све државне послове. Они јој на тај начин сваки дан долазе на реферисање. Прича се да тој господи није баш увек пријатан тај интервју, пошто они обично окренути светлости, морају говорити са својом владарком, која онако иза решетке

у тами може врло добро посматрати сваку црту њиховог лица, — али то није нимало сметало целом државном апарату, и то њено невидљиво али савесно женско управљање допринело је, да се може рећи да је Бопал једна од најнапреднијих држава у Индији.

За време њиховог бављења био је прослављен рођен дан Њ. В. Султаније; свечаност је трајала три дана. Сви енглески чиновници били су код Бегуме на подворење. Давао се велики ручак у част рођендана; биле су позвате и Американке. За цело време ручка гости, међу којима је било госпођа, које су имале то велико задовољство да се по кад-кад са Бегумом извезу приликом њене у обичајене вожње, говорили су са највећом симпатијом и поштовањем о Бопалској султанији.

У многим местима у Индији Американке су са задовољством приметиле да је извесних дана у парковима, музеумима, клубовима ,забавама и сличним местима, одобрен приступ само женама. У Бопалу такође, на женски дан, у парку званом Бегумске баште, где се могу увек видети врло интересантни и разнолики индијски и мухамедански женски костими, није дозвољен приступ људима.

Американке су обишле и њихове школе. У школи званој Wictoria Girl's School наишли су на девојчице разних вероисповести; тамо су им деца певала и декламовала по у обичајеном програму за госте.

Обишле су и женску болницу где их је дочекао један врло љубазан лекар и поред осталог причао им је да се међу болесницима налазе и „Занана“ — жене, које никад саме из кућа не изалазе, те према томе кад се разболе, пристају да дођу у болницу само под условом, ако могу повести и њихове породице. Управа болнице мора да спреми станове за породице свију таквих болесница, па чак и за породичну краву, која се такође понекад поведе.

Приликом суђења настају такође велике незгоде због привилегија, које имају жене појединих каста у погледу суђења, те се морају саслушавати само код својих кућа.

Све те, и сличне тешкоће, лако се савлађују разборитом управом једне жене, и ако мухамеданке, чије се лице готово никад не види али чија се мудрост и умешност врло брзо осети широм целе њене државе.

Анђа Н. Христић.

Другарски састанци Женског Покрета.

I.

„Утицај домаћег васпитања и школе на душу и на тело детета и омладинца“.

(Предавање Др. Г. Богића, лекара, одржано 20. фебруара т. г. у „Женском Покрету“).

Др. Богић почиње предавање са констатацијом, да би заправо требало водити рачуна о заштити психичког рада код детета — о заштити психичког рада, од чије правилности зависи правилност физичког рада, то јест здравље — још пре концепције примењујући методе еугенике и да би требало наставити заштићавање и за време трудноће. Апсурдно је, кад се од неког chauffer-а тражи испит, да би он могао доказати да зна управљати једним простим, вулгарним стројем, док друштво препушта оцу и мајци да, неконтролисано, воде рачуна о васпитању детета, а да се није претходно побринуло, да од њих затражи доказе, да су они за тај неизрециво тежи задатак способни. У вези са многобројним, разним и честим грешкама у домаћем васпитању, подсећа предавач на поједине фазе психичког развитка код детета. Набрајајући те грешке, истиче предавач њихово штетно дејство на душу и њеним посредовањем, на тело детета. Наглашавајући смернице за правилно домаће васпитање, зауставља се предавач подуже на судбоносном питању полног васпитања и полне хигијене, од чега зависи и садржај полног живота будућег човека. Осврће се на моралну инфериорност, која постоји код детета, физиолошки за време пубертета, на погрешно просуђивање тих феномена са стране родитеља и наставника и на штете, од којих дете трпи, због те неупућености. Спомиње надаље важну чињеницу, да се, под утицајем културе, даје развитку психе, пак, према томе, и развитку тела, нарочити правац, који се знатно одваја од нормалног, природног. Јако растење у дужину културних раса има да се тумачи једино утицајем културе; овај се тип растења не налази при оригиналном, т. ј. при природном развитку, дакле код примитивних људи. Природно растење је у све то јачој мери отежано, у коико је деци више одузета слобода и могућност кретања и

у колико је централни живчани систем једностраније оптерећен. Седентарни начин живота, нарочито код деце средњих школа, револуционише нормалне фазе растења, тако да друго растење у дужину траје сувише дуго и то на рачун накнадног растења у ширину. А за процењивање здравственог стања и опште способности индивидуе за отпор меродавне су једино релативне мере, а не тек дужина тела. Ради високог, уско грађеног културног типа, налазе се често социално истакнутије фамилије пред изумирањем. Ми можемо, међутим, издаш нијим кретањем, брже и лакше савладати поремећења, која настају за време пубертета, правилним унапређењем физичког развијања, па можемо повољно утицати на тај начин и на правилан, нормалан ток психичког рада. У погледу оптерећења централног живчаног система границе дозвољеног већ су одавна у школи прекорачене. Једно од средстава — и то можда најјаче — да би смо постигли правилнији ток развитка за време пубертета, изгледа да се састоји у одлагању ступања детета у основну школу. Деца морају улазити у период пубертета са што отпорнијим организмом. У одгајању и поучавању деце тешко је починити већу грешку него када се деца прерано излажу умарању.

Растење и животни процес налазе се у некој извесној опреци, што долази тако прагнантно до изражаја у недостајању паралелизма између развијања плућа и срца с једне и развијања тела с друге стране. Ово се недостајање паралелизма манифестује баш у доба највећег растења. Периода пубертета, према тому, има да се сматра као периода поштеде и да се према њој са те тачке гледиште поступа.

Др. Богић спомиње надаље знатне психичне диференције, које постоје између једног и другог пола, диференције које се појављују најјасније баш у доба пубертета, те истиче карактеристике једног и другог полног типа, у душевном правцу. Из тога се види, каже предавач, да је у школи потребно раздвојити, за време пубертета, мушке од женских, јер се, поред осталог, морају према девојчицама, код којих се пубертет раније развија, примењивати извесне мере поштеде, које су у тим годинама за дечаке излишне.

Примењивање специалних мера потребно је ради стварања типичне психичне форме за обадва пола. Дељење дечака од девојчица потребно је и с биолошког гледишта, због еко-

номисање енергија, да не би радни тип једног пола био у својем развитку отежан, па чак и спречен од радног типа другог пола и то у доба најживљег полног диференцирања. Треба да стварамо могућност, да се развију два, у полном правцу различита, типа и да се тако омогући једно, за културни напредак, тако важно и потребно попуњавање мушког и женског назирања на живот. Треба створити душевну двополност, а не неки „андрогинички“ или „гинандрички хермафродитизам.“ Културна снага свих народа почива једино на мушкости њихових мушкараца и на женскости њихових женских. Историја нас учи, да су нације цвале, кад је њихов душевни живот био окарактерисан мушкошћу њихових мушкараца и женскошћу њихових женских и да су пропадале у доба душевног приближавања полова.

Одвише рани почетак са школском обуком и једнострано поступање према деци имају као последицу такође и повишење морбидитета.

Три социална фактора, наставља предавач, утичу, у садашњим приликама, неповољно на дете: породица — ради њеног претежно ниског моралног и интелектуалног нивоа и ради неупућености родитеља — школа, ради њених раније изложених недостатака и, најзад, друштво. Интерес нације и државе траже императивно заштиту детета, које представља корен и темељ једне и друге. Та се заштита даје постигнути једино удруженим радом породице, школе и лекара, уз сарадњу државе. Предавач износи историјат покрета за душевну хигијену у напреднијим државама, износи обим, правац и резултате тог рада и наглашава потребу да би се та акција покренула и код нас. Наглашава, како постоји већ у Београду једна група наставника и лекара, која је вољна да у томе правцу ради и моли Женски Покрет да би делегирао у ту групу известан број својих представника, како би се уз њихову сарадњу — јер се без сарадње жена не да постигнути никакво побољшање социјалних прилика — могло приступити полагању здравијег темеља за развијање душе и тела детета и омладинца. —

Предавач је нагласио потребу стварања антипсихопатских диспанзера, у вези са школом, у којима би се испитало душевно стање детета, утврдила диагноза и предузеле потребне мере за лечење такве деце. Подизање таквих диспанзера по-

казује се тим потребнијим, што извесне душевне болести могу да остану незапажене (односно могу бити схваћене као непажња, немар и т. д.) и што такви болесници отежавају рад у школи. Предавач је то питање покренуо у неуро-психијатричној секцији Српског-Лекарског Друштва, у Београду.

II:

Г. Прибићевић о женском праву гласа.

У име Самосталне Демократске Странке, на позив Женског Покрета, говорио је сам шеф странке г. Светозар Прибићевић, народни посланик.

Женско право гласа данас је само питање опортунитета, почео је г. Светозар Прибићевић. То је питање начелно решено код свих културних народа. Први су то питање решили Англо-Сакси, раса чије су жене од увек поштоване, слободне и утицајне.

Ипак су разне политичке странке то питање разно посматрале. Интересантно је напоменути да је приликом дебате у Енглеској о женском праву гласа у самој влади мишљење било подељено. У кабинету Асквита чланови се деле на две групе. Једни су за право гласа, други су против. Док сам шеф кабинета, Асквит, говори против, његови чланови кабинета Лојд Џорџ и Едвард Греј су за.

Ово питање треба третирати реалистички, али се то не чини. То питање није решено код нас Балканских Словена.

Ако се жени даду политичка права да ће тада она оставити своју кућу, није потребно више ни говорити. То су доказале жене на западу, које имају политичка права

Затим г. Прибићевић износи историјат борбе странака у Белгији. Кад су из партизанских разлога и сами социјалисти били против политичких права жена, а клерикалци су били за.

Питање се проматра са гледишта опортунитета. Да ли је јавност зрела за то питање. У Француској имамо интересантан случај борбе око тога питања. Француски парламенат дао је политичка права женама, али Француски Сенат их је укинуо.

Постојала је бојазан да уласком жена у политички живот не однесу победу екстремни елементи политички. Па и та је бојазан отпала. У Немачкој одржан је размер. Тада се истицао аргуменат: да кад се гласови само дуплирају, т. ј. пошто

жене гласају као и њихови мужеви, браћа и очеви, нашто тада давати политичка права женама?

„А зашто да им не дамо кад су оне исто што и ми и мисле исто као и ми?“ пита се г. предавач.

Даље, страх да ће се жене мешати у сва државна питања остао је неоправдан. Потврдило се у пракси да се жене интересују и узимају живог учешћа у питањима социјалним и хигијенским. Живо се боре против алкохолизма, против проституције. Траже заштиту материнства, деце и младежи. Једном речи уносе у политички друштвени живот више социјално хигијенског елемента, тако потребног за наше доба.

Код нас се још не може да говори о том питању одређено. Странке се још нису определиле. Не мисле на то питање, и деле се у гледиштима. Ипак, биће да и не мисле, вели г. Прибићевић.

Г. Прибићевић налази да код нас ни саме жене нису довољно заинтересоване за то питање. Препоручује Женском Покрету живљу агитацију међу самим женама. Мишљења је да је потребно да се жене определе партиски, да уђу што пре у постојеће партије, и да ће им то помоћи да дођу пре до својих права.

Сам предавач имао је често на својим политичким зборовима и жена. Било је жена функционера; па, у Словеначкој, на једном збору била је жена потпредседник збора.

Сва питања која се расправљају у политичком животу тичу се и жена. Жена се тичу порези, питање наставе питање рата више него људи.

Истиче главно начело своје странке; потпуно народно јединство, објашњава га, и позива жене да се за то питање заинтересују и да шире идеју његову.

Према чл. 70. 3. алинеје нашег Устава право гласа за жене регулисаће се законом. Није потребно мењати Устав. Потребно је донети само закон. Баш с тога Женски Покрет мора радити да створи повољно јавно мишљење о томе. То решење зависи од самих жена. Кад би се жене више интересовале осећала би се и јача реакција.

Жене би неминовно својим улажењем у партије ублажиле страначке борбе, унеле више социалног елемента који је тако потребан нашој држави.

Данас у свима политичким програмима та социјална пи-

тања заузимају и сувише мало места. Али кад се уз та питања буду везала и питања куглица, т. ј. и жене буду гласале, тада ће и политички програми претрпети трансформацију у социјалним питањима, тада ће се и за њих наћи места.

Г. Прибићевић је мишљења да ће учешће жене у политичком животу нашу жену још више везати за кућу. И да ће оно мало времена што ће она посветити том политичком раду донети благотворне последице баш за саму кућу.

Г. предавач лојално признаје, да то питање о политичком праву жена у његовој странци није још рашчишћено, да сви имају одрешене руке. Препоручује енергичну борбу жена за своја права, и завршава наглашујући да се у политици све само енергичном борбом задобити може.

В. Ј.

III.
Словенска Људска Странка о женском праву гласа.

У име Словенске Људске Странке говорио је Др. Хохњец народни посланик.

Одмах у почетку свог излагања Г. Хохњец констатује да је сваки човек политичко биће, те према томе и жена као такво мора да има политичка права.

Шта је женско питање? пита предавач и одговара: „Женско питање је сума свих потешкоћа садашњег социалног положаја жене. Социалан положај наше жене је још жалостан, а главна тежња Женског Покрета је баш социјално побољшање т га положаја.

Постоје три разлога: економски, идејни и правни.

1. *Економски.* Жена по својој природи и своме главном делокругу рада спада у кућу. „Благо народу код кога је тако," узвикује г. предавач. Историја нас учи да су жене примитивних народа живеле у кући и биле потчињене мужу. Тако је било код старих Грка, тако је било код Римљана. Хришћанство је тек дигло жену на ступањ равноправности са мушкарцем. Напретком индустрије жена је била присиљена да и ван куће тражи зараде.

2. *Идејни.* Ширењем идеје о индивидуализму, по коме свака индивидуа има право на своју слободу. Те и жена тражи, на основу тога принципа, и за себе слободу.

3. *Правне природе.* Жена је подређена у породичном праву, у јавном праву индентифицирана је са малолетницима. Из тих закона и произлази двогуби морал који влада у нашем друштву. Дужност је жена да се боре за један морал и за мушкарце и за жене. И што не сме жена, не сме ни човек чинити.

Да би се издигле, жене теже за просветом. Стога их треба у том погледу што више потпомоћи. Данас су све школе, па и универзитет, отворене женској омладини. Интересантно је, да је папа Бенедикт XIV. још у средњем веку не само дозволио женама приступ на универзитет у Болоњи него је и жене постављао за професоре. Нама не достаје стручних школа. Потребно је створити могућност рада и зараде у животу за жене.

С тога је начело Људске Странке, да сва места и сви послови морају бити приступачни женама за које оне имају квалификације, а да нису тангирани интереси човечности и породице.

У женском покрету постоје екстремна и умерена струја. Умерену треба потпомагати и подупирати. Мушкарци не смеју себе сматрати за неки апсолутни човечји тип. Не треба заборавити да су и човек и жена рефлекс божје природе.

Према попису становништва од 1900 године, на свету је било 4 и по милијона више жена но људи. Значи да сад после овог рата има их више. Те жене су лишене брака и материнства. Оне треба да се предаду раду на социалном пољу и да са љубављу мајке пригрле све што је нејако и немоћно. Оне имају да буду социјалне мајке.

Г. Хохнец је, заједно са својом странком, за политичку равноправност жене и човека. Он је 1920. у јуну тражио за жене право гласа. Као подлогу имао је резолуцију Женског Покрета.

Затим у главним цртама износи развитак феминизма у Америци, па затим у појединим државама у Европи. Наглашује, да нама не треба да буду узори земље које још нису дале политичка права женама. Његова партија тражила је 1920. да се у закон о општинама унесе одредба за женско право гласа. Г. г. Трифковић и Стојан Протић пристали су тада да се дâ право гласа за општинске изборе прво женама у Словеначкој. Али, на жалост тог првог експеримента се

није ни дошло. С тога треба повести борбу. Женски Покрет је добро учинио што је позвао све политичке партије да се изјасне о праву гласа жене. „Само би та господа требала и да одрже реч“, вели г. Хохњец.

Предавач хвали рад Женског Покрета на пољу просвећивања. Наглашује да је народ немогуће просветити без учешћа жена. Дићи жену значи дићи народ. Завршава са жељом да се женски покрет шири за напредак жене и за напредак нашег народа.

В. Ј.

Извештај са испита Домаћичке Школе у Белановици.

Имала сам то задовољство да са осталим делегатима будем на испиту у Домаћичкој Школи одржаном 21. фебруара 1926. године у Белановици и радо ћу изнети неке појединости, јер сам радом и успехом те школе била задивљена.

Пут до Белановице био је врло интересантан, нарочито вожња од четири часа колима преко шумовите Букуље. Наши кочијаши, два симпатична шумадиска сељака, трудили су се да својим разговорима и причама о селу загладе незгоде рђавог колског пута; а познато је, да наши путеви носе рекорд у својим непроходностима тако, да кад извесна страна фирма хоће да покаже издржљивост својих аутомобила, она у реклами нарочито нагласи, да та и та марка може одлично да прелази путеве у Југославији. Мислим да би господи народним посланицима требала да буде једна од првих дужности, да се заузму за поправку путева у својим бирачким окрузима, да би се бар нечим одужили сељаку за добијени број куглица.

У село смо стигле у 6 ч. увече. Пред школом нас је дочекала наша заузимљива и енергична управитељица Домаћичке Школе г-ца Јованка Бабић са својом вредном помоћницом г-цом Станом Томић и веселим ученицама. Улазећи у школу застале смо усхићене редом и чистотом, који су у њој владали. Свуда у сваком куту осећало се да су то радиле вредне женске руке, да женски дух води целу ову установу. Вредне и симпатичне сељанчице су нас одмах послужиле чајем и онда се разишле својим кућама, а остале су само три:

да би нам сервирале вечеру, а којима су куће биле најближе; јер треба имати на уму, да су школу похађале сељанчице из околних села и да су морале пешачити по пет, шест па и осам километара од свога села до куће.

Са задовољством смо разгледале школу, а онда нас је управитељица одвела да видимо и изложбу ручних радова израђених за време курса. Биле смо не мало изненађене кад смо ушле у учионицу, јер су сви зидови били прекривени најразличнијим радовима. Било је ту најразноврсније трикотаже, безброј белих везова, сашивених и извежених јастука, марамица, мушких и женских кошуља и ваздан којечега потребног за кућу. Затим пуно лепих израђевина од лике као: котарица за цвеће, хлеб и колаче, послужавника, подметача, ципела, и ко би све то још могао набројати. На столу је пак био изложен један славски колач, ишаран лепше но што би га ишарао многи београдски пекар, затим неколико торта, котарица са ситним колачима, на једном тањиру штирак од кромпира, на другом домаћи сапун, и т. д. Све је то било тако лепо, тако укусно, тако многобројно, да ми нисмо знале чему пре да се дивимо, да ли свима тим радовима, или бескрајном пожртвовању и раду наших вредних учитељица или вреднећи ученица.

Сутра дан осванула је ведра, сунчана и насмејана фебруарска недеља. Као да се и природа радовала успеху својих вредних планинских кћери. Симпатичне ученице у својој лепој шумадиској ношњи биле су већ у школи. У 10 ч. отпочео је испит обилно посећен од родитеља и осталих домаћина из Белановице и околних села. Испит је отворила управитељица школе вредна г-ца Бабић, лепим поздравним говором, а затим је настало испитивање.

Ученица је било 18 и све су лепо одговарале на постављена питања. Прво су полагале хигијену и морам признати да сам била изненађена њиховим познавањем склопа човечијег тела, заразних болести и осталих хигијенских питања потребних свакој кући, а нарочито кући на селу. После хигијене полагале су домаћинство. Било је милина слушати колики су број јела и теста умеле да спреме наше вредне сељанчице без икаквог писаног рецепта. Сељаци су са задовољством слушали како се све оне намирнице које они у селу имају у изобиљу, могу тако рационално употребити приликом справ-

љања јела, да се много мање утроши од свега, него што они обично чине, а да се има лепше, хранљивије и укусније јело. Имали су прилике да се увере, да су сва та, како су они мислили „господска јела“ справљена од истих елемената од којих су они раније или справљали неукусна јела или их бацали незнајући како да их употребе.

Кад се са домаћинством завршило, онда је дошла на ред писменост, јер је међу ученицама било осам неписмених приликом ступања у школу, а које су за три месеца научиле поред осталих радова и читање и писање. Писмености их је учила г-ца Олга Зечевић, учитељица основне школе, која је тако радо поред рада у својој школи обично помагала и рад у Домаћичкој Школи.

На крају испита су ученицама раздељене књиге из области хигијене послате им од Женског Покрета. А затим једна од ученица лепим говором без и мало збуњености поздравила делегате и захвалила се Женском Покрету, што им је отворио ову школу у којој су оне добиле тако драгоцено знање и спрему добре и вредне домаћице.

По завршеном теориском испиту прешло се на други део испита тј. на ручак, који су ученице саме спремале и сервирале. На ручку, су били сви родитељи, свештеници и доста гостију. Мислим да је довољно кад кажем, да је ручак био изврстан и тако укусно сервиран, да би се многа домаћица у вароши могла застидети пред оним сељанчицама. Требало их је само видети са каквим су достојанством и разумевањем једне спремне домаћице служиле око стола, на задовољство њихових родитеља и осталих гостију.

Увече је Домаћичка Школа приредила забаву са веома успелим програмом, која је тако много била посећена, да сељаци не памте посећенију забаву.

Разговарале смо са сељацима. Они су одушевљени за Домаћичке Школе, ма да су наше наставнице имале у почетку доста муке са њима. Али је било потребно, да они прво виде успех једне такве школе, да виде сву корист коју им она пружа, корист и за њихову децу и за њихову породицу и за њихово село. Сад су тек желили да имају бар још два курса у своме селу.

Не могу а да не похвалим огроман пожртвовани рад учитељица Домаћичке Школе г-це Јованке Бабић и г-це Стане

Томић, рад који се не може описати, рад који само треба видети и осетити његову благодет. Тако исто морам да одам достојну хвалу и г-ци Лацковић главном покретачу и шефу секције за Домаћичке Школе. Г-ца Лацковић са својим учитељицама заслужује најлепше похвале, а морам да изразим и своју жалост, што оваквих раденица немамо много.

Отишле смо из села радосне, што се један зрак светлости убацио у таму непросвећености.

Колики би напредак био у нашем народу, кад би бар свако десето село имало овакву школу, мислим да је илузорно и говорити. На све стране слушамо разне говоре, у којима се непрестано помиње да је наша држава сељачка држава, али се мало који сећају тога, да основ те државе — сељаке треба просветити, јер кад нам сељак буде просвећен, а пре свега сељанка жена, као стуб породице и задруге, онда ће нам и држава бити просвећена и јача како у економском тако и у социјалном погледу.

Желети би било, да се наши народни посланици, заваљени у удобне клубске фотеље, сећају села, које их је послало као своје представнике и да свесрдно потпомогну рад на просвећивању сеоске жене, а када жена буде просвећена, онда ће и људи бити просвећени, јер ће их жена као мати упутити на пут светлости, знања, правде и поштења.

Народ чека, народ је жељан поука и знања, он радо дочекује свакога ко му долази са искреним намерама, доноси му оно, што је њему тако потребно. Оставимо празну демагогију у клупским фотељама, презримо супериорност, коју себи придају над сељацима неки синови ове земље, заборављајући да су им, ако не очеви а оно дедови насигурно носили опанке, па пођимо у народ и пружимо му братске и сестринске руке, извуцимо га из мрака, у коме вековима чами, не својом кривицом, унесимо светлост у мрачне кровињаре и тесне колибе, а већ најближа поколења осетиће благодети тога рада.

Јулијана Ј. Савићева студ. фил.

---

† Анђелија Л. Лазаревић

Да је Др. Лаза Лазаревић био писац од великога талента познато је и најширим круговима; али да његов таленат није умро с њим, мање је познато: то је знао само један ужи круг. Све до пре неколико дана, тај је таленат живео у његовој кћери, Анђелији. Али 25. фебруара умрла је и Анђелија Лазаревић, баш кад се спремала да изда *својих* „Шест приповедака."

Од најраније младости волела је уметност. Учила је сликарску школу, још док је она била урукама оснивача. Ту озбиљно ради, час сумњајући, час верујући у своје способности, као и све сложеније природе. Али никад не схвата сликарство само као занат: њено интересовање је било много шире, и она је стручно образовање стално допуњавала многим читањем. По свршеној школи постаје наставница гимназије у Београду. 1914. г. добила је годишње осуство, и, пуна лепих планова одлази у Минхен, да се после месец дана, по објави рата, врати кући. За време рата остала је у земљи. И ако изнурена тешким животом под окупацијом, у то доба показује необичну енергију. Треба нарочито поменути нешто што изгледа да је заборављено, а што је уопште било мало познато; она је тада прва почела радити народне мотиве на нашој керамици. У излогу Цвијановићеве књижаре, почеле су се биле вијати вазе (катрањаче) са пиротским шарама, које би странци одмах покуповали и наручивали друге. То су били њени радови. Ускоро, кад се видело колика им је тражња, почели су их и други радити, вазе су се вијале и по другим излозима. Сад се оне раде по целој земљи, у свима школама. Рад није тежак, али је требало доћи до идеје, а идеја је — не треба заборавити — Анђелије Лазаревићеве.

После рата одлази у Париз, на академију. Тамо с успехом ради и тражи свој жанр; неко време мисли да је то акварел, али се у последње време опредељује за туш с акварелом. За ту технику је најрадије бирала мотиве из приморја: тесне улице, сводове, степенице, мистичну полутаму цркава као и ентериере, и постизавала ефект светлости и таме.

По повратку из Париза тешко подноси Београдску климу, и тражи премештај у приморје, надајући се да ће се тамо лакше одупрети болести. У јесен 1924. г. одлази у Сплит. Ту, у античком

раду, улази у симпатичну средину и једну сасвим модерну школу, ради с новом вољом, док се у пролеће 1925. не разболи — овога пута неизлечиво. Последње месеце провела је опет у Београду.

Сав тај леп уметнички живот био је испресецан прекидима, путовањем, мењањем климе, јер је Анђелија била од детињства слабога здравља. Али то за њу није било изгубљено време. Сва та путовања остављала су дубоког утиска на њену упечатљиву душу. Где год би отишла, уживела би се у природу и склопила по које пријатељство. Али море је остало њена велика симпатија.

И, са својим урођеним способностима, а под утицајем разних лепих предела, почела је писати. Имала је покушаја још из прве младости, у којима се већ види леп дар, спонтаност и финоћа, али се тек последњих година решила да понешто штампа („Мисао"). Што је даље радила, а у последње време радила је све више, свака јој је прича била све израђенија. Највећа и најсложенија од довршених ствари остала јој је нештампана, а њена последња жеља била је да њу изда. Велика је штета што су остала недовршена два рада почета на ширем основу, у којима је израдила главне моменте, али није стигла да их повеже.

У свему што је радила показује дубоко осећање природе, истиче се сликар, али она залази и у фине анализе духа. Према правцу којим је ишао, њен таленат би тек имао да дође до своје потпуне развијености, и нама остаје да жалимо што је она много лепога, још неизраженог, однела са собом.

Али где се њена личност нарочито испољава, то су њена писма, безбројна, јер се, вечити путник, са својим пријатељима стално дописивала, — писма увек занимљива, увек духовита у којима је она сва, са својим хумором, опсервацијама, анализом и мистицизном. Да је живела у друштву XVII века, њена би писма ишла из руке у руку и читала се по салонима.

Ма да се очекивала, вест о њеној смрти тешко је пзла свима њеним пријатељима. А њих је било много. Ретка су лица која имају толико оданих пријатеља. Анђелија је имала неке нарочите привлачности: у својим паметним очима, у природном понашању, лепој интелигенцији, неисцрпној духовитости и срдачности. Увек готова на шалу, с мером и укусом, уносила је веселост у свако друштво у коме би се нашла. Њен је хумор био познат. Уз то је постигла једно ретко самосавла-

ђивање: у најсуморнијем песимистичком расположењу показивала је своју уобичајену ведрину и насмејано лице. У опхођењу никад није давала утисак болесног човека. Умела је отмено да сноси своју болест. Прелазила је преко ње — по изгледу. Сматрала је да није занимљиво говорити о томе, а она је волела само занимљиве ствари.

Једна тако лепо развијена интелигенција не може остати без утицаја на карактер. Доказ су многи и стари пријатељи као што смо поменули. Крајња честитост, широкогрудост, савесност, оданост; али нарочито ваља истаћи једну особину, врло ретку и код жена и код људи: умети ћутати. Нико као Анђелија Лазаревић није умео тако апсолутно да сачува оно што му се повери; сматрала је да не сме располагати с оним што је туђе, па макар то било и незнатно.

Поносита као што је била, и поштујући успомену свога оца, кога се једва и сећала, никад није хтела да искоришћава његово име. Ако ко од другога није чуо чија је она, од ње никад не би дознао. Није хтела да живи од светлости његове славе; нити да је цене по његовим заслугама: волела је да сама стекне своје заслуге, и да је цене по њеној личној вредности.

Таква каква је била, Анђелија Лазаревић задржаће у успомени својих пријатеља своје засебно, истакнуто место.

О.

Белешке.

Изложба женских радова у Вршцу. Девојачко Коло Српских Сестара у Вршцу, хтело је приликом конгреса земљорадника да приреди изложбу од самих радова жена ратарка. Но, због јесењих послова, није се могло.

Од онога што се искупило, видели смо велику количину банатских ћилимова, торба, везове који се дају с гобленом сравнити,—израђене чаршаве од свиленца, кошуље, пешкире, обојке, — златом везену капу и разбој с награђеним платном. — Поред тога смо видели ћилиме из Пирота, Црне Горе и Босне, — неколико персијских, рад из Вршца и доста финих радова уметничке вредности.

Распоред и укус с којим је Одбор Д. К. С. С. са својом

неуморном председницом г-ђом Олгом Ника руковао и радио око стварања ове изложбе заслужује свако признање и похвалу. Ова је изложба била добар гест, да нам прикаже погрешке за које сви скупа одговарамо. Још једно поље рада за женске организације које се налазе у сличним околностима.

Ко је с пажњом посматрао банатске ћилиме, могао је да се диви лепоти боја, укусу и тачности рада. Оним дивним ружама, љубичици коју је до савршенства извела машта и рука српске жене, — комбинујући с фабричких тканина и прегледа за радове с крстићима. Сви нови ћилими су тако рађени, да су се наши стари банатски мотиви међу њима бројно једва приметили.

Дошло ми је да заплачем.

Изгледало ми, да нас они из Црне Горе, Босне и Пирота питају:

Зашто сте старину прегазили?

Ево зашто:

Банаћанки су стари мотиви досадили. У њој се развио укус и тежња за лепим па је почела да прегледа са онога шта је могла сама да набави. Нико јој није изишао на сусрет, да је поучи и каже: да се тиме отуђује од своје народности. Нико јој није донео што лепо и наше прерађено, дотерано. Јер ко би пре рата то могао и смео?

Даље, свака земљорадничка девојка уз опрему добија и ћилиме. Ал' она их не простире. Једва их изнесе на плот да их проветри. Иначе их држи затрпане у кревету. Горе простиру беле, ткане, а у гостинској соби и куповне с цвећем. — И, онда, свакако нека сиромашнија девојка да би и она дошла до ружа пробала је да изведе имитацију на ћилиму. Успела је. Допало се и другима па се створила мода. — Слушала сам и од госпођа где са задовољством говоре: тако је леп, као из дућана. — Један диван старији ћилим изведен у барок стилу, виђен на истој изложби, — сведочи нам да је поникo од некога, ко је имао више смисла за лепим, — и, да су те пробе и раније вршене.

За време мог бављења у Србији, преко лета у некој бањи, виђала сам сељанке с хаљинама, сукњама израђеним машинским везом. Чудила сам се томе и још више ме болело што је тако,

У Босни је држава сама ширила и прикупљала мотиве из народа. Покојна вредна учитељица Христина Поповић као цртачица мотива у фабрици у Сарајеву, често је у ту сврху путовала. Иза ње је остала збирка, која се за време Светског Рата ценила више од 150.000. динара.

И фабрика у Бечкереку је одржала народни тип. Ал' то они чувају за себе. Па и саобраћај горњег и доњег Баната није подесан. Нема гравитације те су као два одељења света. Тим путем се не може ништа поправити.

Већ, кад би у Београду покренули лист ручних радова с нашим мотивима. *За сваки крај по својим традиционалним основама.* Да донесе по неколико колорираних ћилимова и т. д. Нека излази двапут годишње а касније према потреби. Ми имамо и мотива и стручно спремних снага, па је грехота да се њиховим знањем користи само један завод или ближа околина.

Јер, без прегледа мустре, овде се неда радити. Како могу ја да говорим мојој сељацки да њезин ћилим није леп, — да има лепих и лепших по старински — ал' немам и да га покажем — ма као ону њену прегледалицу од крстића.

И, јер су наше жене многу погрешку исправиле, узимају учешћа у свим националним и културним пословима, то апелујем на вас, сестре, да ово традиционално обележје нашега дома и још можда последњи знак националности у крајевима где је цивилизација чврсто стала на ноге, очувамо неповређену старину, прихватите овај апел и верујте, да је истинит.

Ја тражим вашу помоћ и ја је чекам. Молим вас да добро размислите о свему и пређете на дело.

Павмин. **Терезија Петровић.**

Домаћичке Школе.

I.

31. јануара 1926. обављен је испит у домаћичкој школи у селу Трнавцима. Овим курсом руководила је управна чланица Женског Покрета и секретар секције за Народно Просвећивање г-ца Станислава Јовановић. Курс су посећивале 24 сељанке. На испиту су показани одлични резултати, и овога пута, као и у Ратајима, г-ца Станислава Јовановић је, још једном показала шта може да учини савестан, с пуно љубави и преданости вршен рад на просвећивању наше жене на селу

Осим најпотребнијег знања из хигијене, неге одојчета и детета, г-ца је успела да усади лепе идеје Женског Покрета у младе, успаване душе наших сељачких девојака.

II.

Г-ца Даринка Лацковић, шеф секције за народно просвећивање, провела је 15 дана у Македонији. У Пећи је за пет дана успела да организује прву домаћичку школу Женског Покрета у Санџаку. У Пећи наишла је на велико разумевање и срдачну предусретљивост. Општина закупила је кућу за 1500 Дин. месечно, у којој је смештена школа. А колико је велика љубав и жеља за просвећивањем тамо, види се из факта да је општина закључила закуп за 2 године. Г-ца Лацковић одржала је у Колу Српских Сестара конференцију на којој је изложила идеје и правац рада Женског Покрета на просвећивању и културном подизању наше сељанке. Обишла је околна села и скупила ученице.

Школу у Пећи посетили су г. Штампар, начелник Мин. Народног Здравља са г. Ганом, професором, и чланом Рокфелерове Фондације. Изразили су своје допадање, а г. Ган честитао је Женском Покрету на његовом успешном раду, а уједно изразио жаљење што нема више установа које би се бавиле тако потребним радом на просвећивању наше жене. Г-ца Лацковић успела је да заинтересује и наше муслиманке. И оне су изјавиле своју готовост и жељу да се више образују, али да им то њихови оцеви и браћа не дозвољавају. Стога г-ца Лацковић, у једној домаћинској муслиманској кући држи скуп са виђеним муслиманима, међу којима је био и муфтија, и оца. Она је успела да објасни потребу образовања наше муслиманке, и да их увери да је то могуће постићи а да се сачувају муслимански обичаји. Сви су најзад изјавили да би били сретни да се оснује једна домаћичка школа за муслиманке, и да би сви пратили рад те школе са највећим задовољством.

Најзад је г-ца Лацковић пропутовала многа села од Кочана до Штипа. Тамо свет живи врло примитивно и ако материјално добро стоји. Поред Пећи и Штип ће бити други центар за народно просвећивање.

Мајке и деца. Мајке су верни стубови не само у кући, већ и у држави и у друштву. Мајке дају народу и држави рад-

нике и браниоце, књижевнике и научнике, вође и државнике. У раном упечатљивом детињству, дете је у рукама мајчиним; оне изгајају његову душу, његов ум и његово срце. Какве су мајке, таква ће бити и деца, такав ће бити и народ. Гласовити Римљани, браћа Граси, који су своје животе дали за напредак свога народа, имали су мајку ретких способности и врлина, чувену Корислију, ћерку славног Сципиона, која је умела своју децу васпитати у свима врлинама. Мајка енглеског државника Кромвела одликовала се одлучношћу, чврстином воље и здравим разумом. Она је спајала у себи енергију и духовитост, благост и стрпљење. Мајку верског реформатора Лутера описују као жену честиту, пуну врлина, богобојажљиву, као понос свога родног места. Француски војсковођа и потоњи цар, Наполеон Бонапарта, признавао је да му је мајка образовала душевност. То је била жела оштрог разума и чврстих начела. Нико није имао власт над Наполеоном, до ли његова мајка, која је умела својом нежношћу и својом строгошћу да задобије његову послушност, поштовање и љубав. Наполеон је имао обичај рећи, да му је мајка образовала карактер. Стога је његово мишљење било, да будуће добро или лоше владање деце зависи поглавито од његове мајке. Стога је он истицао образовање мајака, да би се деца правилно васпитавала.

Немачки мудрац Кант често је изјављивао, да има да благодари утицају своје мајке строгости и несаломљивости својих моралних начела. Мајка енглеског књижевника Валтера Скота беше веома разборита жена, која је имала смисла за књижевност, те је соколила свога сина. Она беше ћерка једног професора из Единбурга.

Велики родољуб хрватски, владика Штросмајер овако вели о својој мајци: „Ако је што добра у мени, то је од моје мајке. Хвала Богу, да је мене моја мајка у њежној слободи а ипак у правој разборитости одгојити знала. Ја се молим мојој мајци. Уверен сам, да је она светица и да се за ме пред Богом моли“. Хрватски књижевник Људевит Гај прича о својој мајци, да је она њему, своме још нејаком синчићу, улила велику љубав према сељаку, као и самилост према беднима.

Наш велики научник, др. Јован Цвијић, овако описује утицај своје мајке: „По оцу сам пореклом трговачке, а по мајци од сеоске породице; али се по најмилијим успоменама јаче везујем за мајчину породицу, и то осим мајке, за ујака Перу Аврамовића из Корените . . . Ја сам мајку запамтио слабуњаву, у се повучену, често занету мислима. Ретки су били тренутци правог расположења, и тада се од ње чуле сјајне

и паметне речи. Било је тренутака, када је говорила само у изрекама. Иако неписмена, имала је своју мудрост и начин понашања у животу. Имала је много такта и уздржљивости, и не зна се да се икада с киме завадила. Јамачно је отуда у варошици јако поштована. Али њен цео живот није био спољашни већ унутрашњи, усредсређен на љубав и рад у кући. С толико је осетљивости лебдила над својима, да је занемаривала себе и своје слабо здравље."

Велики проналазач и син нашега народа из Лике, Никола Тесла, који живи сада у Америци, овако се изражава о својој мајци: „Утицају своје мајке, свештеничке ћерке, морам приписати све штогод имам дара проналазачкога; њено васпитање било ми је од велике помоћи. Она ме је вежбала да погађам мисли других лица; да проналазим недостатке неких израза и облика; да понављам дуге изреке и реченице; да у памети израчунавам разне задатке. Ове свакодневне вежбе имале су за сврху: да развију у мени памћење, разум и критичко суђење. Моја мајка била је заиста велика жена, ретке умешности, храбрости и јачине душе, која је јуначки савлађивала сва искушења и све буре у животу. Она је била проналазач прве врсте и извршила би, уверен сам, велика дела, да није била удаљена од модерног живота." Колико народ цени морални утицај мајке, види се из народне песме о Јевросими, мајци Краљевића Марка:

„Немој, сине, говорити криво,
Ни по бабу ни по стричевима,
Већ по правди Бога истинога;
Немој, сине, изгубити душе:
Боље ти је изгубити главу,
Него своју огрјешити душу."

Мајке су, без поговора, најмоћније васпитачице своје деце и свога народа, стога је у интересу народа, државе и друштва, да се поклони највећа пажња васпитању женског подмлатка у нас. Што боље образовање и васпитање женскиња и мајака, то поузданија и сјајнија народна будућност. Боље и сретније људско друштво настаће тек тада, кад се женскиње изједначи са мушкињем у погледу културе и образованости

П. М. Илић.

Исправка. Омашком слагача испуштен је овај пасус из Извештаја Домаћичке Секције, штампаног у децембарском броју 1925. 5.) 15. V. 1925. г. отворен је течај у Ратајима, округ Крушевачки, а завршен је 20. VIII. исте године. На курсу је било 24 ученица. Школу је водила, наша управна чланица г-ца Станислава Јовановић и настаљница г-ђа Савка Јовановић. Успех је био одличан. Ову школу помогло је Министарство Просвете са 20.000 дин.

МОЛЕ СЕ ПРЕТПЛАТ-

НИЦИ ДА ДО КРАЈА

МАРТА МЕСЕЦА

ИЗМИРЕ ПРЕТПЛАТУ

Женски покрет излази сваког 15 у месецу (изузев јула и августа). Претплата на Женски Покрет за 1926. годину износи 50·— дин.

Претплату примају повереници, а у Београду администратор у Женском Клубу, Вука Караџића 18.

Моле се претплатници да достављају сваку промену адресе.

Ко од претплатника не прими број до 25 од у месецу, нека га тражи накнадно од администрације.

Уредништво ЖЕНСКОГ ПОКРЕТА моли све писце које интересују феминистичка питања да му шаљу чланке, реферате и белешке, који се односе на та питања.

Рукописе треба слати на адресу: Уредништво ЖЕНСКОГ ПОКРЕТА, Београд, Вука Караџића 18.

Рукописи се не враћају.

НАШИ ПОВЕРЕНИЦИ

Алексинац — Марија Николић
Бијељина — Даринка Милутиновић, секретар К. С. С.
Брчко — Буровић, књижар
Велика Кикинда — Јованка Поповић, учитељица
Велико Градиште — Женска Подружина
Врњци — Ана Стижанин
Гор. Милановац — Зора Ракићева, учитељица
Завидовић — Босна — Десанка Плавшић
Заблаће (Чачак) — Персида Глигоријевић учит.
Зајечар — Женска Подружина
Зајечар — Савка Станојевић, пред. К. С· С
Зајечар — Милица Смиљанић, студент
Крушевац — Коло Српских Сестара
Крагујевац — Кат. Огњановић пред. Жен. Покрета
Лесковац — Евгенија Динић учитељица
Лозница — Дана Б. Ристић, председ. Ж. Подружине
Љубљана — Ćirila Štebi
Никшић — Станица Шаровић, учитељица
Неготин — Даринка Јовановић
Мостар — Мара Мучибабић
Обреновац — Љубица С. Мићић пред. К. С. С.
Пожаревац—Лепосава М. Павловић, пред. Ж. Друштва
Прилеп — Даница Јованчић секретар, К. С. С.
Сарајево — Војислава Јанковић учитељ.
Сушак—Милица Видовић, председ. Доброт. Задруге
Сремска Митровица — Мила Стојнић п.председница Кола Српских Сестара
Смедерево — Персида Ристић
Скопље — Љубица Николајевић, учитељица
Суботица — Даница Радулашки
Чачак — Љубица Ј. Матић, благ. Жен. Подружине
Шабац — Јованка Ђосић
Ужице — Цвета М. Поповић

Власник: за Женски Покрет **Милица Дедијер**

Графички Уметнички Завод „ПЛАНЕТА“ Космајска 17. Тел. 6-61.